

Koalíciós válság

A szocialista-liberális kormányzás 14 hónapja a „húzd meg, ereszd meg” (gazdaság)politizálásnak, az ebből fakadó politikai és társadalmi elégedetlenségnek, a szövetező pártok és politikusaik kudarcélményeinek és a két partner önmagában és a másikban való elbizonytalanodásának a története, amely a közvélemény számára a ciklikusan újraeledő koalíciós vitákban nyilvánul meg.

A legutóbbi koalíciós szakítópróba e sorok írásakor – látszólag – éppen túlrendült a kritikus határon: Horn és Pető egyaránt deklarálta, hogy kölcsönösen érdekeltek a koalíció fennmaradásában, azt kívánja az ország érdeke, azaz a gazdasági stabilizációs program következetes végrehajtása. Ugyanakkor nem csupán a bennfentések, de a pártatlan megfigyelők és a tájékozott laikusok is érzékelik: itt és most csak átmeneti fegyverszünet köttetett. A koalíciós viszály akár pár hét múlva ismét kiújulhat. S új helyzet állhat elő az MSZP novemberi kongresszusán is. Mindez arra enged következtetni, hogy az igazi törésvonal nem az SZDSZ és az MSZP közösen vállalt együttműködésében keresendő, hanem azokban a nyilvánosság előtt csak részlegesen feltárt repedések mentén mutatható ki, amelyek a szocialista pártot belülről töredezik szét. A „szakíts, ha tudsz” ezért nem a kisebb partner „tűrőképességének” kérdése, s elsősorban nem a koalícióra vonatkozatható. A nagy dilemmát inkább a szocialisták múltjával és a jelenlegi megosztottságukkal való nyílt szembenézés és önvizsgálat oldhatja fel: képes-e az MSZP valóban megújulni, felismerni, hogy mi a történelmi szerepe a gazdasági átmenet formálásában, s ennek alapján ki tud-e alakítani olyan – kompromisszumos – gazdaság-

és társadalompolitikai programot, amely nem tompítja le a válságkezelés, a halaszthatatlan reformok hatásait, ugyanakkor ad némi védelmet és a ma-inál pozitívabb jövőképet a gazdasági-szociális rendszerváltás veszteseinek. Ha sikerül egy ilyen következetes, ugyanakkor az eddiginél egyértelműbb szociáldemokrata választ adnia az átmenet súlyos kihívásaira, akkor talán képes lesz végigmenni az SZDSZ-szel az 1994-ben felvállalt, de menet közben folyamatosan megkérdőjelezett úton a következő választásokig.

A koalíció előzményei

Hosszú út vezetett el ahhoz, hogy tavaly nyáron szövetségbe lépjenek egymással – szellemes, de némiképpen karikírozott megfogalmazás szerint – a volt börtönőrök és üldözötteik. Az 1990–94 közötti kurzusnak jelentős irodalma van, a mostani elemzésben nincs mód részletes taglalásukra. Kiindulásként csupán azt az általánosabb érvényű következtetést idézem fel, hogy 1994 tavaszán a választók többsége (ami persze relatív többség) nem azért szavazott az MSZP-re, mert a magyar társadalom alapvetően baloldali elkötelezettségű. Egyértelműen büntető szavazás történt, amely a rendszerváltás során megméretett és könnyűnek találtatott nemzeti-konzervatív-keresztény koalíció „leváltásához” vezetett. Az emberek többsége csalódott: részben a problémákkal kevésbé törődő, túlzottan ideologikus politizálásban, részben pedig a nagyon sokféle illúzióval terhes – gazdaságpolitikai rendszerváltás piaci hatásai-ban. A „nem ezt ígértétek” általános vádjában nem a Kádár-korszak iránti nosztalgia fogalmazódott meg – bár ta-

gadhatatlan, hogy igen sokakban ébredt vágy a nagy kiábrándulás közben felértékelődő Németh-kormány szakértelme, illetve a reformnemzedék fokozatosabb átmenetet kínáló programja után –, hanem az az általánosabb felismerés, hogy a „szociális piacgazdaság” helyett az eredeti tőkefelhalmozás korát idéző vadkeleti kapitalizmust kapták. Ez ellen tiltakozott a szavazók többsége, azt várva, hogy egy szocialista-liberális kormányzat tényleges modernizációs programmal lép fel, s a piaci átalakulás során képes összeegyeztetni a (piaci) szabadságot és a (társadalmi) szolidaritást.

4 Nagy kérdés, hogy ennek a várakozásnak az MSZP és az SZDSZ választási kampány során hangoztatott, majd közös kormányprogrammá emelt koncepciója meg tud-, meg akar-e felelni. Hiszen a koalíciós viszálysorozat – bár látszólag szervezeti, személyi, szabályozási kérdések körül dül – alapvetően a közös kormányzás alacsony hatékonyságáról, az ebből fakadó társadalmi elégedetlenség kezeléséről, azaz a vállalt program végrehajthatóságáról szól. Leginkább arról: az MSZP valóban alkalmas-e az ígért program végigvitelére? Sarkítottabb megfogalmazásban: eléggé szociáldemokrata-e már a párt ahhoz – nem elsősorban tagságában, hanem vezetésében –, hogy képes legyen egy ilyen túlzás nélkül történelminek tekinthető próbatételre. A kihívás, s egyben a közös kormányzás történelmi tétje és esélye ugyanis megítélésem szerint nem az SZDSZ-en áll vagy bukik. Ezzel nem kívánom felmenteni a szabaddemokratákat sem a közös kormányzás felelőségének, sem a kompromisszumkészég gyakorlásának nehéz terhe alól. De itt és most nem rajtuk múlik, hogy a koalíció együtt marad-e, s ha együtt marad, akkor sikeres lesz-e.

Mindennek alátámasztásához vissza kell térni 1990-hez: honnan indult a két párt, milyen változásokon ment át, s miért lépett-léphetett 1994-ben koalícióra? Mivel a folyamatok alakulásában a

főszerep az MSZP-é, a továbbiakban részletesebben elemzem a szocialisták „fejlődéstörténetét”, és kevésbé – bár nem kívánom megkerülni – az SZDSZ belső átalakulását és vitáit.

Irányzatok az MSZP-ben

Az MSZP mostani helyzetének értelmezéséhez fel kell eleveníteni az induló állapotot, 1989 őszét, amikor megtörtént a pártszakadás, és az új pártvezetés – akkor még Nyers Rezső vezetésével – a többpártrendszer, a szabad választások, a piacgazdaság mellett voksolt, jelezve, hogy mindeközben nem mond le a „demokratikus szocializmus” értékeinek képviselétéről-védelméről sem. A reformnemzedék – Nyerstől kezdve Németh Miklóson át egészen Pozsgay Imréig – abban az illúzióban ringatózott, hogy a társadalom „meghálálja” a békés átmenet egyengetésében vállalt szerepüket, a szocialisták domináns politikai szereplői lehetnek az új politikai mezőnynek is. (Hogy ez illúzió, és a szabad választások után valami gyökeresen új kezdődik, azt legmarkánsabban Vitányi Iván képviselte, de ezt már akkor is „károgásnak” tartották.) Az 1990-es választások során a szocialisták megsemmisítő vereséget szenvedtek, amelyet csak tetéztet a parlamenten belüli karanténba zárás. Az úgynevezett „rendszerelváltó” pártok – s ebben élen járt az SZDSZ – nem tekintették szalonképesnek az MSZP-t, elzárkóztak az elemi párbeszédétől is.

Kikből állt, milyen irányzatokat tömörített magába az akkori vert csapat? Markáns, s 1990 második felétől egyre növekvő befolyással bírt Horn Gyula és a mögötte álló részben a központi, részben a vidéki apparátusból verbuválódó csoportosulás, amely a parlamentben a tárgyszerű védekezésre, a szakértői munkára, egyébként pedig a pártépítésre helyezte a fő hangsúlyt. Nem ideologikus alapokon vagy a modern baloldali értékek képviselente mentén: inkább a nem pejoratív érte-

lemben vett átmentés, túlélés reményében reálpolitikusként jelent meg. Kezdetben ezt a politizálást támogatta az alapvetően liberális beállítottságú Békesi is, aki a volt kormánytagok közül egyedül vállalta már a kezdet kezdetén a kemény szakmai kritikát és a szópárbajt az akkori kormánypártokkal. Jelen volt a pártvezetésben Pozsgay, aki – részben előélete, részben az SZDSZ-től elszenvedett veresége miatt – még frakcióvezetőként is az MDF-fel való állandó párbeszéd lehetőségét kutatta-kereste, meglehetősen sok személyes és csoportos megaláztatásnak téve ki ezzel a szocialisták parlamenti csapatát. Pozsgay holdudvarában azonban jelen voltak azok is – részben a csalódott reformkörösök is ide sorolhatók –, akik úgy vélték, hogy hiába köt össze a közös ellenzéki lét, nem a radikális rendszerváltó liberálisokkal, hanem a keresztény-konzervatív pártok baloldali-népi értékeit is hangsúlyozó vonulatával kell keresni az együttműködés lehetőségét. Később is fennmaradt köztük és az előbb függetlenné vált, majd önálló „pártok feletti” mozgalmat szervező, majd pártot is alapító volt MSZP-vezér között a kapcsolat. (Hogy a Nemzeti Demokrata Szövetség sajátos harmadikutassága miként vezette el az igen képzett, de súlyos önértékelési zavarokkal küzdő Pozsgayt ahhoz, hogy már 1993-tól folyamatos kapcsolatot tartson a populista-demagóg szélsőjobboddallal, majd a 94-es MSZP–SZDSZ szövetség láttán miként került egyre közelebb a MIÉP-hez és a Kisgazdapárthoz, az külön elemzést igényelne. Erről most csak annyit: Pozsgay életútja és színváltózásai egyértelműen jelzik, hogy a nacionalista populizmus liberalizmus- és piacellenessége – induljon ki akár bal-, akár jobboldali érvrendszerből – ma is a szélsőjobboldali értékek mentén hozható közös nevezőre. Emlékezzünk csak: a két világháború közötti népi baloldali nemcsak kacérkodott, hanem kollaborált is a fasiszta eszmékkel.) A Pozsgayval rokonszenvező, majd tőle

részben eltávolodó népiesek (Szűrös, Kósa, Daróczi, Tabajdi, Géczi, és később, már a mostani koalíció időszakában Jánosi és a lavírozgató Baja) az ellenzéki években folyamatosan abba az illúzióba ringatták magukat, hogy az MDF – megszabadulva a fasiszálódó Csurkától – alkalmas partner lesz az együttműködésre.

Már az ellenzéki lét első évében jellegzetes vonulatot képviselt a pártban és a frakcióban is a szakszervezeti szárny. Egy részük – ez legmarkánsabban Kósáné tevékenységében volt kimutatható – jól össze tudta egyeztetni a szindikalizmus eszméjét egy korszerűsödő, tehát a piaci-polgári viszonyokat elfogadó szociáldemokrata értékrenddel, s a liberális pártoktól kapott sebek ellenére is képes volt túltenni magát sérelmein, sőt az ellenzéki parlamenti ciklus második felében közeledni is kezdett az SZDSZ-hez. A szakszervezetek másik, kifejezetten konzervatív vonulatát Paszternák László fémjelezte (ezt a szerepet teljesíti most ki Schalkhammer Antal), aki a leszakadó ágazatok dolgozóinak klasszikus érdekképviselőjeként szemben állt a piaci átalakulással, s eleve elutasított minden kapcsolatot a szabaddemokratákkal. Mögötte már a kezdetekben ott állt – formális és informális befolyásolóként – Nagy Sándor. Az MSZOSZ vezére sokkal felkészültebb politikus volt annál, hogy ne látta volna be: itt nem a piacgazdaság ellen, hanem a piac szélsőséges hatásai ellen kell fellépnie egy modern szociáldemokrata pártnak. Ugyanakkor – a szakszervezetellenes törvények kapcsán – élesen konfrontálódott az SZDSZ-szel és a Fideszszel: ez olyan zsigeri ellenszenvet alakított ki benne a liberálisokkal szemben, amelyet – bár magát reálpolitikusnak tartja – a mai napig sem tudott leküzdeni. Ugyanakkor már 1992-ben is nyitott volt a kereszténydemokratákkal-keresztényszocialistákkal való együttműködés felé, s voltak kapcsolatai az MDF népi baloldaloisaival is.

Voltak azonban néhányan a frakció-

ban és a pártvezetésben – mindeneke-
lőtt Vitányi Iván –, akik már 1990-től
egyértelműen a szabaddemokraták és
a szocialisták közötti párbeszéd, majd
szövetség mellett érveltek. Vitányi ta-
lán elsőként ismerte fel a két párt ér-
tékrendszere és programja közötti je-
lentős átfedéseket, illetve kapcsolódási
pontokat. (Békesi ugyanezt a maga
pragmatikus módján tette, és némi
fenntartással Nyers is, ám az ő szere-
pe 1994-re már marginalizálódott.) Vi-
tányi jelképesen és konkrétan kinyúj-
tott kezét az ellenzéki korszak első
évében a szabaddemokraták mereven
visszautasították (bár az informális
beszélgetésektől nem zárkoztak el), s
kemény bírálatot kapott az MSZP ve-
zetésétől is. Ugyanakkor az MSZP és
az SZDSZ között – akarva-akaratlanul
– 92-től fokozatosan kialakult a nem
egyeztetett parlamenti együttműkö-
dés. A szélsőjobboldal erősödése és tér-
nyerése a legnagyobb kormányzó párt-
ban – Kónya-dolgozat, Csurka-dolgo-
zat stb. – pedig „megszülte” a Demok-
ratikus Chartát. A Demokratikus
Chartát az SZDSZ politikusai – első-
sorban Kis János és Konrád György –
kezdeményezték, ám hogy a civil szer-
vezeteket is magába ötvöző, az SZDSZ
és az MSZP támogatóin túlmutató, az
értelmiség és az ennél tágabb társa-
dalmi csoportokat átfogó antifasiszta
tömegmozgalom lett belőle, abban már
Vitányi és a vele együttműködő szocia-
listák játszottak szerepet. 1992-től be-
szélhetünk tehát a „szociálliberaliz-
mus” jelenlétéről – bár Vitányiék azt
vallják: minden igazi szociáldemokra-
ta egyben liberális is, vagyis ebben az
értelemben pontatlan a szociállibera-
lizmus fogalma.

A szociáldemokrata vagy szociállibe-
rális csoport – az úgynevezett Szociál-
demokrata Társulás – MSZP-n belüli
szerepe látszólag nem nagy. Legtöbb-
ször a „lelkiismerethez” hasonlítják
ezt a szerepet, és képviselőit igyekez-
nek eltávolítani a döntések közeléből.
A nagy döntések idején – a siófoki, a
szegedi, majd az 1994-es budapesti

kongresszuson – mégis újra és újra ki-
derült, hogy sokkal többen szavaztak
mellette, mint ahogy ellenfeleik hitték.
És ugyanakkor volt egy szélesebb ha-
tása is: a közvéleménynek az SZDSZ-
szel és az MSZP-vel egyaránt rokon-
szervező, de formális párttagságot kü-
lönböző okokból nem vállaló igen nagy
számú rétegeit ébresztette rá: lehetsé-
ges, kell és érdemes együttműködni!

A 94-es választások előtt

A választási kampány voltaképpen
már 93 nyarán megkezdődött. Az
SZDSZ előbb a Fideszsel, majd a Vál-
lalkozók Pártjával és az Agrárszövet-
séggel kötött liberális választási szövet-
séget. A liberális választási szövet-
ség nyitottnak mutatkozott a „letisz-
tult” konzervatív pártokkal való –
MDF, KDNP – együttműködésre a vá-
lasztási eredmények függvényében, de
az MSZP-vel kapcsolatban az utolsó
percekig függőben hagyta ezt a lehetősé-
get. Pontosabban: a Fidesz ragasz-
kodott hozzá, hogy semmilyen körül-
mények között se lépjenek koalícióra
az MSZP-vel. Ezt a követelést az
SZDSZ – formálisan – elfogadta, de a
kulisszák mögött nem zárta ki az
együttműködés lehetőségét.

Az MSZP 1993-ban – a győztes TB-
választások után – az MSZOSZ-szel
kötött választási szövetséget. Megfi-
gyelők szerint ez a szövetség az akkor
már a párttagság jelentős részében
„egyetlen vezér”-ként tisztelt Horn
Gyula taktikai érzékét dicséri. Mások
„eleve elrendelt” kapcsolatot tételez-
nek fel Nagy és Horn között, amibe az
is belefér, hogy ha majd Horn „lelép” a
színről, akkor olyan embernek adja át
a stafétát, akiben jobban megbízik,
mint a liberális szövetség élharcosaiban.
De ne vágjunk az események elé.

A koalíciós partnerek lehetséges sze-
mélyéről és köréről ugyanis az MSZP
nemhogy 1993-ban, de még az 1994-es
két választási forduló között sem fog-
lalt egyértelműen állást. A párton be-
lüli első nagy csata 1993-ban Horn és

Békesi között zajlott le az emlékezetes „ígérgetős” választási hirdetés kapcsán. Békesi ekkorra már az MSZP különböző testületeitől megbízást kapott a párt gazdasági programjának kidolgozására, amely fő vonalaiban a mostani stabilizációs programnak felelt meg. Ez a program az egyensúly helyreállítását, ebből fakadóan kemény megszorításokat és az államháztartás gyökeres átalakítását fogalmazta meg, nagyjából a neokonzervatívnek is tekintett liberális közgazdasági iskolák receptjeinek alkalmazásával. Kimondta: mindenekelőtt válságkezelésre van szükség, mert különben csődbe megy az ország, fizetésképtelenné válik az állam. A „szanalás” idejére nem ígért életszínvonal-javulást. Ellenkezőleg: minden kétséget kizáróan leszögezte, hogy további áldozatok vállalására van szükség a legnagyobb rossz elkerülése érdekében. Viszont ha a társadalom hajlandó erre, akkor nagyjából a választási ciklus második felére a gazdaságban elindulhat egy lassú, de megalapozott növekedés. Ez a gazdasági program nem tekinthető sem szociáldemokratának, sem konzervatívnek, sem liberálisnak: ez a kényszerprogramja volt. Nagyjából ugyanezt fogalmazták meg az SZDSZ, s még inkább a Fidesz gazdaságpolitikusai is. Békesi – és a köré csoportosuló pragmatikus vonal – éppen erre alapozva állíthatta: a válságot nem ideológiai alapon kell kezelni. A következő évek kormányzati tevékenysége mindenekelőtt a gazdasági rendszerváltás befejezésére kell hogy irányuljon, valószínűleg háttérbe fognak szorulni a hagyományosan értelmezett szociáldemokrata értékek. Békesi azt is világossá tette, hogy ezt a programot – igen nagy valószínűséggel – csakis a liberális pártokkal szövetkezve lehet hatékonyan megvalósítani, ezért eleve egy ilyen koalícióban gondolkozott. Nem hallgatta el azt sem: egy ilyen program nem lehet népszerű. Azok a pártok, amelyek a jobb jövő reményében mégis felvállalják, szembe kell nézniük az-

zal, hogy gyors eredmény nem várható, viszont igen gyorsan elveszíthetik népszerűségüket. Ezért már 93 végén figyelmeztetett az MSZP különböző fórumain: csak akkor mondjanak igent erre a kemény és nehéz programra, ha rendelkeznek elég lelkierevel és morális bátorsággal, hogy „szembemeneteljenek” választóik vélt vagy valós várakozásaival. Megoldásként – avagy a dilemma feloldásaként – a kíméletlen őszinteséget, a valóság nyers feltárását és következetességet ajánlotta, ami nélkül – hitvallása szerint – nincs társadalmi áldozatvállalás, együttműködés. Az MSZP szegedi kongresszusán pártprogram szintjére emelték Békesi koncepcióját. Ezzel egy időben azonban Horn Gyula megfogalmazta az „egyenlő távolság” elvét. Vagyis azt, hogy az MSZP ugyanolyan távol van az MDF-től, mint az SZDSZ-től.

Miért hozhatott ilyen ellentmondásos határozatot a legfelsőbb pártfórum? Az okok részint azzal magyarázhatóak, hogy addigra már a vert helyzetből kikerült és erősen feljövőben lévő párt „öntudatra ébredt”. Azaz sokan vélték úgy, hogy nem nekik kell közeledni a liberálisokhoz, hanem azoknak hozzájuk. Hozzájárult az ambivalenciához az MSZP akkor már egyre karakterisztikusabbá váló néppárt-jellege. Nagyon sokféle gondolkodású ember és ideológiai-politikai irányzat tömörült tagságában és vezető testületeiben egyaránt. A 90-es induló helyzethez képest megerősödött a szakszervezeti vonal, valamint a részben a fiatalabb korosztályt reprezentáló, részben KISZ-es múlttal, részben vállalkozói tapasztalatokkal rendelkező vidéki lobbis (legjellegzetesebb képviselőjük Szekeres Imre). Ezzel együtt erőre kaptak azok az apparátusi és politikai múlttal rendelkező frakciótagok is, akiket egybekovácsoltak az ellenzékiesség együtt töltött évei, s akikben – kimondva-kimondatlanul – munkált a revans vágya. Ezt a színpetet csak tovább tarkította Horn kisemberek védelmére kiálló sajátos nimbusza, amit bal-esete még fel is erősített – nem csupán

a párton belül, hanem a szűkebben-tágabban értelmezett közvéleményben is.

A választási győzelem előtt álló MSZP sokarcúsága önmagában még nem rejtett veszélyeket. A mindmáig tartó, napjainkban már-már a töréshez közelítő ellentétet, belső megosztottságot az magyarázza, hogy sem az ellenzékben töltött évek alatt, sem a győzelem pillanatában, sem a kormányalakítást követően nem történt meg a párton belüli tisztázó párbeszéd a különböző erőcsoportok között: mi a szerepe, milyen küldetésre vállalkozhat a politikai-gazdasági átmenet során egy magát modern szociáldemokratának tartó párt? Mennyire lehet kemény és következetes a piacépítésben, s ezzel együtt a szociális vívmányok védelmezésében? Hogyan tud egyszerre válságot kezelni, ugyanakkor nem hagyni, hogy a társadalom legelesettebbjei át-bucskázzanak a foszladozó szociális hálón? Mennyire vállalhatja fel a színtiszta pragmatikus politizálást, avagy lehet-e, képes-e értékek nélkül politizálni? A hirtelen megint naggyá vált párt nem tudta, hogy mit akar, s azt sem, hogy ezt a mit hogyan és kivel akarja. Nem tudta, hogy mit vállalhat a szociáldemokrata értékekből és ezeket hogyan fogja egyeztetni – nem elméletileg, hanem a napi gyakorlatban – a liberális értékekkel. Nem volt meggyőződve róla, hogy kizárólag a Békesi-féle gazdasági program a járható út, de megkérdőjelezéséhez nem volt elég szellemi-szakmai és etikai muníciója.

Így jött el az első választási forduló, s máris érezkelni lehetett: az MSZP túlgyőzte magát. Az „ezüstérmes” SZDSZ várakozó álláspontra helyezkedett, s érzékeltette: ha az MSZP túllépi a bűvös 50 százalékot, akkor nincs értelme koalíciót kötni. A liberálisokkal szövetségre vágyó szocialisták nagy része ezért a második fordulóban „átszavazott”, hogy ezzel erősítse az SZDSZ-t, illetve belekényszerítse a koalíciós tárgyalásokba. Ezzel párhuzamosan viszont számos szocialista jelölt – például Hegyi Gyula – még vesztes pozícióban sem volt haj-

landó visszalépni a versenyképesebb SZDSZ-es jelölt javára. Szavahihető tanúk – és a párt dokumentumok szerint – a két választási forduló között az MSZP vezetése nem foglalkozott egy MSZP-SZDSZ koalíciókötés konkrét kérdéseivel: egyszerűen a szőnyeg alá söpörte a problémát. (Háttér-puhatoló-dzások természetesen folytak, mind a két részről.)

A két választási forduló között került sor a Demokratikus Charta utolsó számottevő rendezvényére. A Kossuth Klub-beli vitán az MSZP liberálisai a szövetség mellett, az SZDSZ baloldala – főként a demokratikus ellenzék reprezentánsai, **Eörsi István**, Kőszeg Ferenc, Szalai Erzsébet, Hegedűs B. András – a koalícióba lépés ellen érveltek, taktikai és morális megfontolásból. Megosztott volt e tekintetben a mértékadó, úgymond „médiáértelmiség” is. Heller Ágnes és Fehér Ferenc például azzal érvelt, hogy az abszolút többséget elérő MSZP nem szorul rá az SZDSZ támogatására, ugyanakkor a „megfontolt” SZDSZ jótékony hatást tud majd gyakorolni az elvaduló ellenzékre. A meghatározó politológusok – köztük Lengyel László, Schlett István, Kéri László – a koalíció történelmi szükségszerűsége mellett érveltek, de megfogalmazták aggodalmaikat is. Ezek két nagy csoportra oszthatók:

1) Képes lesz-e az MSZP egy ilyen kemény gazdasági program végigvitele-re? Nem kerül-e idővel szembe „szociális lelkiismeretével”? Mert ha igen, akkor a magyar reformfolyamatra jellemző újabb ciklus várható: nekiveselkednek, majd az első nehézségek látán visszakozót fújnak;

2) Horn Gyula alkalmas-e egy koalíciós kormány irányítására? A független elemzők korántsem hallgatták el, amit a pártközvélemény nem akart észrevenni. Jelesül: Horn kiváló taktikus, jó réalpolitikuss, de akarnok, kényeszeres, szeszélyes, hatalomvágyó ember. Olyan vezér, aki csak azok tanácsaira hallgat, akik ugyanazt sugallják, amit ő is tenni akar. Ráadásul

nem csekély machiavellizmus szorult belé. Számára az adott szó, az írásos megállapodás nem szent. „A cél szentesíti az eszközt” elvét vallja, s ezért képes „átlépní” tegnapri önmagán, meghazudtolni ígéreteit.

Mint az elmúlt 14 hónap tapasztalatai mutatják: ezek az aggodalmak nem voltak megalapozatlanok.

Koalíciókötés

A választási győzelem után az MSZP több mint 200 fős frakciója meglehetősen vegyes képet mutatott. A korábbi szűk körű, összeszokott csapathoz képest rengeteg volt az új arc. Zömmel 35 és 55 év közötti, egy- vagy kétdiplomás, többségében mérnök, illetve közgazdász végzettségű, foglalkozására nézve vállalkozó – nagyrészt az agrárszférában, kisebb részt a kereskedelemben, illetve a közvetítő kereskedelemben –, szép számmal voltak önkormányzati emberek, s néhány tanár, népművelő. A szociológiai háttér kétségtelenül a néppárti jelleget erősítette. Bekerült még a parlamentbe az MSZOSZ-szel kötött szövetség révén mintegy tucatnyi szakszervezeti vezető, a Baloldali Ifjúsági Tömörülés néhány jellegzetes figurája, valamint a régi kipróbált káderek a frakcióból és a pártvezetésből. Lehetett-e ezeknek az embereknek azonos nézetük a koalícióról?

A válaszadás előtt fel kell idézni a listaállítás-jelölés körüli csatározásokat. Az országos listát Horn Gyula vezette, második helyre került Nagy Sándor. A harmadik hely Békesi volt, akinek hűségnyilatkozatot kellett tennie, hogy együtt fog működni Naggyal, Nagytól ugyanez nem várható el. A negyedik Gál Zoltán, az ötödik Vitányi Iván, a hatodik Szekeres Imre volt. Ez lett volna a valódi erőssorrend? Tény, hogy Horn csak az utolsó pillanatban jelentette be: felkéri koalíciós tárgyalásokra az SZDSZ-t. Nagy Sándor kezdetűl fogva jelezte: szívesebben látna nagykoalíciót, s elsősorban a KDNP-

vel lépne szövetségre. Békesi kizárólag az SZDSZ-re voksolt, s a koalíció létrejöttétől tette függővé, hogy elvállalja-e a pénzügyminiszterséget. Gál Zoltán tudomásul vette, hogy „koalíció kell”, de nem volt a koalíció híve (belügyminiszterként sok sérelmet szenvedett el az SZDSZ-től, s tudta, hogy koalíció esetén nem teljesülhet szíve vágya: nem térhet vissza a belügyminiszteri bársonyszékbe. Mindmáig érzékelteti is: számára terhes a házelnökség protokolláris szerepe.)

Szekeres egyértelműen koalíciópárti volt, de kizárólag liberális irányban: nem zárta volna ki az SZDSZ mellett a Fidesszel való együttműködés lehetőségét sem. (Ami az akkori, már eldurvult viszonyok között nélkülözött minden realitást.) Szekeres – hírek szerint – nagymértékben előretolta személyét a koalíció melletti érvelésben. Ez a párton belül sokakban visszatetszést keltett. Ráadásul meg is ijedtek a túlzottan ambíciózusnak tűnő, az apparátust ügyesen mozzató, önjelölt alvezértől. Állítólag ezért is buktatták ki az általános elnökhelyettesi posztból: nem elég, hogy van egy abszolút monarcha, a helyettese is abszolút legyen, s csak valahol utánuk következzen a párt? Szekeres tehát maradt „csak” frakcióvezető. Sajátos, s egyben az MSZP belső kiforratlanságát, valamint Horn személyiségtorzulását is jól érzékeltető módon így lett a párt mindmáig második embere Csintalan Sándor. A szakszervezeti berkekből pártpolitikussá avansált nagy lelkű és nagy étkű politikus a „párt bohóca” szerepét játssza. Ha kell, ő a leglojálisabb az elnökhöz, ha arra van szükség, odamondogat a kormánynak és az ellenzéknek, de leginkább a kisebbik koalíciós partner kioktatásában jár élen. Igazi enfant terrible, aki hol parolázik, hol párbajozik a párton belüli vállalkozói „maffiával”, ha pedig a baloldali imázs úgy kívánja, proletárnak álcázza magát, bukfencet vet a Hősök terén. A szocialista-liberális koalíció „prófétája”, Vitányi Iván tagja volt ugyan a vá-

lasztási bizottságnak, de Horn az első menetben kihagyta a koalíciós tárgyaló bizottságból – ahová csak a párttag-ság interveniálására került be, utóbb –, sőt megkísérelték választmányi elnöki tisztségéből is eltávolítani.

A sorsdöntő MSZP-fórumon – amennyire rekonstruálni lehet – nem volt egység az SZDSZ-szel kötendő koalíció kérdésében. Igen sokan – az újonnan bekerültek közül is – azzal hozakodtak elő, hogy a több mint 50 százalékos parlamenti többség birtokában „miért kell megalázkodni?”. A számháborút Békesi tette a helyére. Azzal érvelt, hogy az MSZP-re a választásra jogosultak közül csak minden negyedik szavazott. Akik elmentek szavazni, azok egyharmada ugyan a szocialistákra voksolt, de ez akkor sem jelenti-jelentheti azt, hogy az MSZP képviseli a társadalom felét. Ez önbecsapás, ami előbb-utóbb visszaüt – jelentette ki Békesi. Majd szigorú logikájú érvekkel támasztotta alá már ismert álláspontját: az MSZP által elfogadott gazdasági programot 54 százalékos parlamenti többséggel igen nehéz – de az is lehet, hogy lehetetlen – végrehajtani. Minél szélesebb politikai támogatottsággal bír a pártprogrammá lett válságkezelési koncepció, annál inkább csökkenthető a hibahatár és a kockázati tényező. Ezt pedig – az adott szituációban – kizárólag az SZDSZ-szel szövetségben lehet elérni. Állítólag ekkor ismételte meg Békesi azt a kijelentését, hogy adott esetben – ha erre mind a két párt felkérné – vállalná a miniszterelnöki tisztet is. A két politikus közti személyes és szakmai ellenszenv-ellentét itt csapott át nyílt rivalizálásba. A párt belső krónikái tudni vélik: ezzel Békesi sorsa meg is pecsételődött. A bosszúálló Horn csak az alkalmat kereste, miként tudja kifárasztani, ellehetetleníteni, lemondásra kényszeríteni. Ebben a kétes játékban jó partnerre talált Nagy Sándorban. „Személyes leszámolásának” viszont az lett az ára, hogy a koalíciós kormány gazdaságpolitikai értelemben csaknem nyolc hónapig állóháborút vívott önmagával, s mire az

MSZP vezérkara is rádöbbsent, hogy vagy Békesivel, vagy nélküle, de valóban cselekedni kellene, a pénzügyi csőd szélére került az ország.

A „vidékiek” és az apparátusbeliiek közül sokan azt latolgatták: ha egyedül kormányoznak, akkor az ellenzék és külföld részéről egyaránt felerősödhet az a vád, hogy a szocialisták az egypárti, monolit struktúrák hívei, hogy nem élnek a koalícióalkotás lehetőségével, s ezzel tápot adnak annak a gyanúnak is, hogy úgymond, „visszajönnek a kommunisták”. Tehát nem az SZDSZ-szel való természetes szövetség, hanem a rossz látszatok elkerülésének kényszere motiválta őket a koalíció melletti voksolásra. Horn állítólag nem foglalt állást ezekben a vitákban. (Ebben az időben leginkább Gál Zoltánnal, Katona Bélával, Baja Ferencel és Nagy Sándorral konzultált, de velük is csupán a színpalok mögött.) Majd bejelentette: felkéri koalíciós tárgyalásra az SZDSZ-t.

Amit az SZDSZ – némi habozás után – el is fogadott. Itt is éles viták zajlottak, sok politikai ügyetlenkedéssel körítve. (Ezek közül Magyar Bálint emlékezetes „Hornnal soha” nyilatkozata volt a leghangsúlyosabb.) A koalíció ellen leginkább a demokratikus ellenzék „balos” vagy anarchista, illetve konzervatív-liberális személyiségei érveltek. (Például **Eörsi István**, Solt Ottília, Tamás Gáspár Miklós.) A középszerű beállítottságú Dornbach Alajos vagy Tardos Márton történelmi szükségszerűségként fogadták el a koalíciót. Hasonlóan foglaltak állást az „újak”, azok a kevésbé ismert politikusok, akik a második választási fordulót követően kerültek be a parlamentbe. Furcsa helyzetbe került az SZDSZ miniszterelnök-jelöltje, Kuncze Gábor. Egy ideig túrta, hogy a politikai PR-szakértők „megcsinálják” politikusi figuráját, majd kezdett önállósulni. A koalíciót – első menetben – nem szorgalmazta, talán azért sem, mert túlzottan beleélté magát a vezéri szerepbe. De lehet, hogy azért próbált „távolságot tartá-

ni”, mert érzékelte a rá váró munkamegosztásból fakadó igen nehéz szerepet. (Mára nemigen maradt belőle más, mint egy jó svádájú, jó humorú, ám meglehetősen elbizonytalanodott politikus, aki igen nehezen birkózik meg a „rendőrminiszter” szerepkörével.) A szabaddemokraták között folyó polémiát azonban az eleve a koalíció mellett voksoló pragmatikus Pető mellett végül is az örökös szürke eminenciás, Kis János igenje döntötte el. Az SZDSZ jelenlegi vezérkara – egy év után is – úgy értékeli: 1994-ben jól döntöttek. Ám a koalíció jövőjéről már nem ilyen bizakodó a véleményük.

A szocialista-liberális koalíció megkötését végül is nem lehetett elkerülni. Farkasházyval szólva: a nép a koalícióra szavazott, csak nem volt ilyen rubrika a szavazólapokon. A két párt koalícióra lépését – a már említett megfontolások mellett – nagymértékben befolyásolta az is, hogy a közvélemény már a két választási forduló között s azt követően is egyértelműen koalíciópárti volt. A Medián 1994. június 4-én közzétett – kétszeresen megismételt – reprezentatív felmérése alapján a megkérdezettek 77 százaléka vélte úgy, hogy az MSZP-nek koalícióba kellene lépnie (20 százalék rokonszenvezett azzal, hogy az MSZP kormányozzon egyedül). Az SZDSZ-szel kapcsolatban a megkérdezettek 82 százaléka válaszolta azt, hogy az SZDSZ-nek be kell lépnie a kormányba, és csupán 8 százalék vélte úgy, hogy inkább maradjon ellenzékben. Ugyanezen vizsgálat tanúsága szerint a megkérdezettek 35 százaléka Horn Gyulát látta a legalkalmasabbnak a miniszterelnöki posztra, 27 százalék Németh Miklóst, 25 százalék pedig Kuncze Gábort (hét százalékot kapott Békesi László). Ugyanakkor semmi nem utalt rá, hogy a „rózsaszín” koalíció gondolatától a társadalom – jó néhány politológus, valamint az ellenzék sugalmazása dacára – bármiféle illúziókban ringatta volna magát. A megkérdezettek túlnyomó többsége (kérdésenként 45–50 százalék) nem várta a közös kor-

mányzástól, hogy rövid időn belül emelik a nyugdíjakat és a béreket, jelentősen csökkentik a munkanélküliséget vagy visszaszorítják az egyre erősödő bűnözést. Az „elvárások” jellegét leginkább az „ideologizálásmentes, pragmatikus kormányzás”-ra vonatkozó kérdés mutatja: a megkérdezettek 61 százaléka ezt várta el az MSZP-SZDSZ koalíciótól. Ami így utólag is azt a feltevést erősíti: a társadalom felmérte, hogy miért van szükség radikális átalakításokra. A bizalom a két pártban – a szocialistában jobban – nem azért rendült meg, mert nem voltak elég „baloldaliak”, hanem mert nem cselekedtek racionálisan, helyette belső hatalmi harcikkal voltak elfoglalva, s a halogatás miatt tovább romlott a gazdaság állapota.

Konfliktusok

1994. június 23-án az MSZP és az SZDSZ tárgyaló delegációja aláírta a 150 oldalas koalíciós megállapodást, amely tételes garanciákat ad a kisebbik partner egyenjogúsítására a közös kormányzás során. Egyebek között rögzíti a koalíció működésének alapelveit, a közös kormányzás szabályait, a kormányzati struktúráját, a miniszterelnök és koalíciós helyettese egymáshoz való viszonyát, a koalíciós egyeztető tanács funkcióit. És azt is, hogy a koalíciós megállapodásban rögzítettek egyoldalú felrúgása automatikusan a koalíció felmondását is jelenti. A koalíciós megállapodást Horn Gyula így kommentálta: „A Kelet-Közép-Európában először megalakult szociálliberális kormány célja, hogy Magyarországot a modernizáció útjára vezesse: tisztában vagyunk történelmi felelősségünkkel, s tudjuk, hogy nem tehetünk csak népszerű intézkedéseket.” Pető Iván így fogalmazott: „A szocialista és a polgári erőket összefogó Horn-Kuncze-kormány korszakot zár és korszakot nyit. Az esélyt a felzárkózásra.” (Népszabadság, 1994. június 27.) A koalíciót Göncz Árpád „az élhetőbb kapitaliz-

mus lehetősége”-ként üdvözölte. (Népszabadság, 1994. július 10.).

A koalíciós szerződés meglehetősen egyértelműen fogalmazott az egyeztetési és hatásköri kérdésekben. Mégis már a kormányalakítás időszakában az MSZP-n belül felvetődött: nem lesz-e túlsúlyos az SZDSZ szerepe a kormányban, illetve a parlamenti kontrollban? Elnökségi és választmányi viták jegyzőkönyvei bizonyítják, hogy a koalícióra voksoló szocialista politikusok voltaképpen nem vették tudomásul, hogy a közös kormányzás a nagyobbik párt önkormányozása, a hatalom megosztása. Nem mindenki értett egyet Vitányi Ivánnal, aki rámutatott: „A koalíció annyit jelent, hogy a nagyobbik párt egyenrangúsítja a kisebbiket. Ezt a szocialisták most jó szívvvel megtehetik, hisz mi vagyunk a nagyobbak és az erősebbek.” Koalíciós kormányzás esetén természetesen a nagyobbik partner szabja meg a program kereteit, a győztes párt adja a miniszterelnököt, a parlamenti voksok arányában történik a miniszteri bársonyszékek és a parlamenti bizottsági helyek elosztása. De amiben megállapodtak, azaz a közös kormányprogramban (amely bizonyos tekintetben eltérhet a koalíciós pártok programjától, hiszen kompromisszumról van szó), azt utólag már nem kérdőjelezhetik meg: azt közösen is kell képviselni. A kormányfő az alkotmány szerint egyetemlegesen felelős a kormány tevékenységéért, de a politikai felelőség közös. Tehát az SZDSZ-nek nem három miniszternyi felelősége van, hanem ugyanannyi, mint a szocialistáknak.

Mindezt azért idéztem ilyen részletesen, mert a „túlhatalmi vád” időről időre továbbra is felvetődik az SZDSZ-szel szemben. Amikor az ellenzék érvel így – akár a „médiamonopóliumra” hivatkozva, akár a liberális gazdasági program ráerőltetésére a szegény, jó szándékú szocialistákra –, az természetesnek tekinthető, hiszen ezzel is össze kívánják ugrasztani a koalíciós partnereket. Ám ha koalíción belül ér-

velnek az SZDSZ „túlhatalmával”, az már az együttműködés lényegének meg nem értését jelzi. A „sérelemi politikát” folytató szocialista politikusok részéről mindez arra utal, hogy ők a lelkük mélyén úgy gondolták: az SZDSZ csupán koalíciós „szépségtag” lesz. Mivel az MSZP nyerte a választásokat, mindenben az ő akarataknak kell érvényesülnie, teljesen függetlenül attól, hogy miben állapodtak meg a kisebbik koalíciós partnerrel. Ez a liberális párt „természetének” félreértésén alapul, ráadásul nem is felel meg a valóságnak. A problémát az élezi ki újra és újra, hogy – mint már utaltam rá – az MSZP egy olyan gazdaságpolitikai programot emelt a pártprogram rangjára, amely karakterét és módszereit illetően közelebb állt az SZDSZ-hez, mint a szocialista politikusok igen tekintélyes részéhez. Ebből a szempontból a kormány valóban nem egy szociáldemokrata jellegű gazdaságpolitikát folytat, hanem jólrosszul megpróbálja kezelni az akut válságot. Hogy ez konfliktushoz vezethet, azt nagyjából sejteni lehetett. De ez a kormány és a társadalom még inkább a szocialisták belső konfliktusa, amiért nem lehet az SZDSZ-t hibáztatni. Sem a felelőséget áthárítani, sem úgy beállítani a dolgokat, hogy a szocialisták azért kényszerülnek „népnyúzó” intézkedések megszavazására saját lelkiismeretük ellenében, mert ezt a kisebbik koalíciós partner „túlhatalma” rájuk kényszeríti. Ezt azért kell nyomatékosan jelezni, mert az elmúlt 14 hónap közös kormányzásának és közös parlamenti munkájának legtöbb konfliktusa kimondva-kimondatlanul a szocialisták – pontosabban: a miniszterelnök – „végül is ki az úr a házban” meglehetősen gyermeketegnek tetsző kérdése körül zajlott. A konfliktusok – bár alapvetően szervezeti, személyi és presztízsjellegű döntések körül alakultak ki – a koalíciós megállapodás szellemében simán megoldhatók, azaz kezelhetők lettek volna. Ez két ok miatt nem valósult meg. Az egyik: az SZDSZ

– talán naivitásból, talán egyfajta túlzott értelmiségi beállítódásból – szó szerint ragaszkodott az írásban foglaltakhoz. A másik: a miniszterelnök

„gúzsba kötéséért”, felelőssége és cselekvési tere korlátozásaként éli meg azt, ami a koalíció lényege: folyamatosan egyeztetnie kellene a partnerével.

Ütközések – a napi sajtó tükrében

1994. július 16.

Az SZDSZ országos tanácsa a koalíció néhány hetes tapasztalatairól úgy vélte, hogy a szabad-demokraták a tanulópénzt már megfizették. Pető Iván pártelnök a koalíciós partner nevében is elnézést kért a médiaelnökökről folytatott egyeztetésben részt vevő ellenzéki pártoktól, amiért Horn Gyula az egyeztetés közben kinevezésre javasolta Horváth Adámot és Szirányi Jánost. Az SZDSZ reméli, hogy hasonló helyzet nem fordul elő, és élni fog a koalíciós megállapodásból adódó kötelezettség, amely szerint a koalíciós miniszterelnök-helyettesnek a hasonló kinevezéseket jóvá kell hagynia. (*Magyar Nemzet*)

1994. augusztus 20.

Horn Gyula miniszterelnök iváncsai beszédében a következő kijelentést tette: „Meghirdettük a választási programunkban és a koalíciós tárgyalásokon is, hogy igazságos teherviselést akarunk. És az igazságos teherviselésbe belefér a vagyonadó is. Anélkül, hogy ezzel meg akarnánk fékezni azokat, akik tehetségükkel és szorgalmukkal jutnak nagy jövedelmekhez. De hát sajnos ez nem mindegyikükre jellemző. Igenis járuljanak hozzá ők is azoknak a nagy áldozatoknak a vállalásához, az abban való részvételhez, ami mindannyiunkat, Önöket nyomja.”

Pető Iván, az SZDSZ elnöke elsőként bírálta Horn Gyula kijelentését. „Koalíciós kormányzás mellett elfogadhatatlan, hogy előzetes egyeztetés nélkül valaki a kormányprogramtól eltérő célokat fogalmazzon meg, illetve olyan ígéreteket tegyen, amelyek nem szerepelnek a teljesíthető vállalások között. Sem a koalíciós tárgyalásokon, sem az azt követő koalíciós egyeztetéseken nem merült fel a vagyonadó bevezetésének gondolata.” Pető szerint a lehető legrövidebb időn belül tisztázniuk kell a koalíciós partnereknek azokat a kérdéseket, amelyek a Horn-beszéd kapcsán merültek fel. Kijelentette: a szabaddemokraták nem vállalják a jó törekvések megakadályozójának dicstelen szerepét. (*Népszabadság*)

1994. szeptember 5.

Az MSZP és az SZDSZ frakciója tegyen meg mindent annak érdekében, hogy az összeférhetlenségi törvény mielőbb az Országgyűlés elé kerüljön. Többek között ebben állapodtak meg az MSZP és az SZDSZ vezetői a Koalíciós Egyeztető Tanács (KET) ülésén. Pető Iván elmondta: a minimális cél az, hogy állami többségű vállalatok igazgatótanácsában, illetve felügyelőbizottságában országgyűlési képviselő ne lehessen tag. (*Népszabadság*)

1994. szeptember 30.

A koalíciós pártok módosították az önkormányzati választási törvényt, és ezzel összefüggésben egyben az alkotmányt is. A négy ellenzé-

ki párt tiltakozásképpen kivonult az ülésteremből. (*MTI*)

1994. október 1.

Pető Iván az országos tanács ülését követően elmondta: ha sejtették volna, hogy az ellenzék ilyen szélsőségesen reagál az önkormányzati törvénycsomag elfogadására, akkor bele sem vágnak a jogszabályok módosításába. (*Magyar Nemzet*)

A szocialisták – magát megnevezni nem kívánó – képviselője ugyanaznap így fogalmazott: az SZDSZ javasolta, hogy éppen azért, mert túl közel van a törvénymódosításhoz az önkormányzati választás, most „felejtjük el” ezt a változtatást. Azzal érveltek, hogy a módosítás olcsóbb és egyszerűbb megoldást célozza, de higgyük el, hogy ha két lépcsőben lesznek a választások, a két párt pozíciói akkor sem fognak romlani a helyhatóságokban, ugyanakkor nem érhet bennünket vád, hogy érdekeinknek kedvezve cselekszünk. A szocialista frakció őrjöngött: hogy jönnek ezek ahhoz, hogy kiottassanak bennünket morálból és önkormányzatiságból. Mi vagyunk a többség, nem engedünk. (*Népszabadság*)

1994. október 18.

„A Koalíciós Egyeztető Tanács ülésén tényleg hosszas vita folyt a média-javaslatról, és a vitát alapvetően az okozta, hogy a szakértők nem tudtak megállapodni bizonyos kérdésekben” – nyilatkozta Horn Gyula. A miniszterelnök sajnálatosnak nevezte, hogy az SZDSZ szerint a kormány, illetve ő mint miniszterelnök továbbra is fenn akarja tartani beleszólását az MTV és az MR vezetőinek kinevezésébe vagy leváltásába. (*Népszabadság*)

1994. október 31.

Horn Gyula miniszterelnök a KET ülésén jelentette: úgy ítéli meg, hogy jelenleg nincs helye politikai egyeztetésnek a médiatörvényről. Bár az SZDSZ ezzel nem értett egyet, a jogszabály tervezetét a tanács nem tárgyalta. A felek ugyanakkor úgy nyilatkoztak, hogy az álláspontok már igen-igen közel vannak egymáshoz, s akár két héten belül egyezsége lehet jutni. (*Magyar Nemzet*)

1994. november 1.

A miniszterelnök úgy látja, hogy túlméretezett a Koalíciós Egyeztető Tanács munkája. Horn Gyula szeretné visszatérni az alkalmankénti megbeszélésekhez, mert gyakran feleslegesen visznek témákat a hétfői ülés elé. Magyar Bálint, az SZDSZ ügyvivője szerint a KET feladata nem kizárólag a problémák elsimitása, hanem legalább ennyire fontos a szerepe a konfliktusok megelőzésében. (*Népszava*)

1994. november 14.

A KET Horn Gyula nyilatkozata ellenére is-

mét összeült hétfőn. Közigazgatási államtitkári előterjesztés készült arról, hogy az ifúságpolitika tárcaközi bizottság kezébe kerüljön. Az SZDSZ mindezt nem tudja elfogadni, és hangsúlyozza: a szeptember 15-i határozat értelmében az ifúságpolitika a művelődési tárca hatáskörébe tartozik. (*Magyar Nemzet*)

1994. november 17.

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium vezetői elnézést kértek a kormányfőtől, amiért tévesen tájékoztatták a közoktatás jövő évi költségvetési támogatásainak forrásaival kapcsolatban. Az ügy fejleményeképpen lemondott Jánosi György politikai államtitkár. (*Magyar Nemzet*)

1994. november 21.

A KET ülésén az MSZP nehezményezte, hogy az SZDSZ politikusai az elmúlt hetekben a szocialista párt belső életéről nyilatkoztak. Feltették azt is, hogy a Magyar Televízió műsoraiiban egyoldalúságra utaló jeleket tapasztalnak. Szekeres emlékeztetett: a miniszterelnök ifúsági szervezetek vezetőivel történt találkozásánál ígéretet tett arra, hogy a kormányzat egészét érintő ifúsági ügyekben koordinációs tanácsot hoz létre. Pető Iván hangzott: az volt a kiinduló alapelve, hogy olcsóbb államot valósítsanak meg, s csökkenték a tárca nélküli miniszterek és a címzetes államtitkárok számát. A miniszterelnök által javasolt formát az SZDSZ nem tudja elfogadni. (*Népszabadság*)

1994. november 27.

A vasárnapi rendkívüli kormányülésen a szocialista miniszterek az SZDSZ-es kormánytagok tiltakozása ellenére döntöttek az ifúsági koordinációs tanács létrehozásáról. „A kormány most hozott első alkalommal olyan döntést, amellyel az SZDSZ nem értett egyet. A vasárnapi kormányülésen tiltakozásomra Horn Gyula miniszterelnök közölt: erre a határozatra a szabaddemokraták döntési joga nem terjed ki – nyilatkozta Kunce Gábor. (*Népszava*)

1994. december 20.

A miniszterelnök parlamenti dolgozószobájában tartotta ezúttal ülését a KET. Szekeres Imre Népszabadságnak adott interjújára hivatkozva Pető Iván az egyeztetést követő sajtótájékoztatón elmondta: az SZDSZ közölte, hogy fel sem merülhet a Belügyminisztérium vegyes irányítású tárcává való átalakítása. Az SZDSZ az ülésen felvetette, hogy egy hónapja betöltetlen a művelődési tárca politikai államtitkári tisztsége, és javasolták a miniszterelnöknek, hogy még az idén jelölje ki az MNB új elnökét is. Szekeres Imre elmondta, hogy januárban szeretnék az egész kormányzati tevékenységet áttekinteni, s amennyiben szervezeti vagy személyi következtetéseket kell levonni, akkor erre is sor kerül. A kormányátalakítás szándékát később Horn Gyula is megerősítette. (*Magyar Nemzet*)

1994. december 21.

Kunce Gábor a Nap TV szerdai adásában úgy vélte: a HungarHotels-ügyben lefolytatott vizsgálat kapcsán kibontakozott vita tanulsága az, hogy jobb együttműködésre van szükség a két koalíciós partner között. Szerinte ugyanis nem szerencsés, ha az SZDSZ az újságokból tudja meg

Horn Gyula határozatait. A miniszterelnök válaszában rámutatott: sok vitás témakört a szabaddemokraták vitték a nyilvánosság elé. Leszögezte: nem szeretné, ha a jövőben megismétlődne a közelmúlt eseménye, amikor a belügyi dolgozók 13. havi fizetése kapcsán Kunce Gábor a nyilvánosság előtt nevezte hibásnak a kormányfő döntését. Horn szavai szerint ilyen eset kétszer fordulhat elő: először és utoljára. (*Nap TV*)

1995. január 4.

„A kormányátalakítással kapcsolatban a kezdeményezés és a döntés alkotmányos felelőssége kizárólag Horn Gyula miniszterelnöké” – nyilatkozta Csintalan Sándor. Jogosnak tartotta a miniszterelnök igényét, hogy fél évvel a koalíciós kormány megalakítása után értékelje annak tevékenységét. Csintalan Sándor nem tartotta szerencsésnek, hogy a KET üléseit követően mindig sajtótájékoztatót számolnak be a tanácsban felvetődött kérdésekről, nézeteltérésekről. (*Népszabadság*)

1995. január 20.

Az MSZP és az SZDSZ pénteki rendkívüli egyeztető találkozásáról az új megállapodásnak megfelelően egyik fél sem nyilatkozott. Ám kiszivárgott információk szerint a szocialista párt felvetette két új tárca nélküli miniszteri poszt létrehozását. Az egyik a privatizációval, a másik az európai integrációs ügyekkel foglalkozna. (*Népszabadság*)

1995. január 25.

„Az SZDSZ még semmilyen előterjesztést nem kapott a miniszterelnöktől a kormány kibővítésével kapcsolatos elképzeléseiről” – nyilatkozta Pető. A kormány átalakítására nem lát okot, azt pedig elutasítja, hogy a jegybank elnöki posztjáról is kormánypozíciók elosztása közben döntsnek. (*Népszava*)

1995. január 28–29.

Az MSZP siófoki frakció-hétféjében Békesi László pénzügyminiszter bejelentette lemondását. Horn Gyula szerint a Pénzügyminisztérium az elmúlt időszakban nem volt képes kellő figyelmet fordítani a privatizációs stratégiára. A miniszterelnök úgy véli: a pénzügyminiszter lemondása nem okoz koalíciós válságot, mivel a koalíciót nem személyekre kötötték, hanem egy konkrét program megvalósítására. (*Magyar Nemzet*)

1995. január 31.

Pető Iván az SZDSZ sajtótájékoztatóján kijelentette: a koalíció nem működhet tovább úgy, ahogy eddig, az MSZP-SZDSZ kormányzati együttműködése határvonalhoz érkezett. A KET hétfői ülésén kiadott nyilatkozat azt is jelenti, hogy azok a kijelentések, amelyek eltértek a koalíciós megállapodástól, kizárólag javaslatként értékelhetők, beleértve a miniszterelnök parlamenti beszédét is. A nyilatkozatot az SZDSZ annak a próbájának tekinti, hogy a szavak tetteké válnak-e a közeljövőben. A koalíciós megállapodás az SZDSZ értelmezésében csupán írásos előterjesztés alapján, a két fél egyeztetésével lehet változtatni. Pető kijelentette: az ország gazdaságilag nehéz helyzetben van, s ezt Békesi lemondása tovább rontja. Az SZDSZ-frakció úgy látja, ha a koalíció továbbra is így működik, ak-

kor annak fennállása véges lehet. (*Magyar Nemzet*)

1995. február 8.

A szabaddemokraták elfogadták Bokros Lajost pénzügyminiszternek, Surányi Györgyöt pedig a egyebek elnökének. Továbbra sincs azonban egyetértés a privatizációs miniszteri tisztségről, az illető hatásköréről és személyéről. A tárcára esélyes Suchman Tamás személyét a szabaddemokraták nem tartják elfogadhatónak. (*Népszava*)

1995. február 14.

A KET több mint háromórás ülésén az MSZP és az SZDSZ vezetői megállapodtak az új privatizációs tárca nélküli miniszteri tisztség létrehozásában. A tárgyalásokon személyi kérdésekről nem született döntés, és arról sem, hogy melyik párt delegálja az új minisztert és a művelődési tárca politikai államtitkárát. Pető Iván elmondta: a jövőben a pénzügyminiszter egyetértése nélkül nem kerülhet gazdasági ügyekkel foglalkozó előterjesztés a kormány elé, a PM ezzel gazdasági csúcsmínisztériumi jogosítványokat kapott. A létrehozandó privatizációs miniszteri tisztséggel, illetve a pénzügyminiszter jogkörének bővítésével kapcsolatban a felek módosították a koalíciós szerződést. (*Népszabadság*)

1995. február 20.

A KET hétfői ülésén a felek gyakorlatilag minden nyitott kérdésben megállapodtak – mondta Horn Gyula. A privatizációs miniszter Suchman Tamás lett, amely javaslatlalt ugyan az SZDSZ nem értett egyet, de tudomásul vette a miniszterelnök jelölését. Horn Gyula bejelentette: semmilyen további változtatást nem tervez, a kormányátalakítással kapcsolatos találgatások alaptalanok voltak. (*Magyar Nemzet*)

1995. május 6.

A Népszabadság értesülése szerint Horn Gyula az SZDSZ tiltakozása ellenére új miniszterelnöki államtitkári posztot hozott létre, amelynek betöltésével Tóth András bízta meg. A kormányfő kormánybiztost nevezett ki a borsodi kohászati reorganizációs programjának végrehajtására, s államtitkári rangú vezető kinevezését tervezi a Balaton kormánybiztosi tisztre. (*Népszabadság*)

1995. május 21.

A Népszabadság információi szerint az SZDSZ elhamarkodottnak tekinti Horn Gyulának a vízumkényszer bevezetésével kapcsolatos bejelentését, amelyre ukrainai tárgyalásai során került sor. (*Népszabadság*)

1995. június 19.

Horn Gyula A Hét című műsorban bejelentette: gazdasági miniszterelnök-helyettesi tisztség létrehozását tervezi. Megfigyelők szerint az új tisztséggel a gazdasági kabinetben belül csökkenne Bokros Lajos pénzügyminiszter eddigi meghatározó szerepe, továbbá gazdaságpolitikai korrekciónak, a túróképesség fokozott figyelembevételének lehetőségét jelzi, hogy a miniszterelnök Nagy Sándornak, az MSZOSZ elnökének szánja az új tisztséget. (*Népszabadság*)

1995. július 16.

Kuncze Gábor nem látja indokoltnak a kor-

mány kibővítését, nem ért egyet Horn Gyula kormányfő gazdasági miniszterelnök-helyettesi poszt létrehozásával kapcsolatos elképzeléseivel. (*Magyar Hírlap*)

1995. augusztus 20.

A Hét adásában Horn Gyula a margitszigeti fórumon megerősítette: szükségesnek tartja a miniszterelnök-helyettesi poszt létrehozását, vagy a gazdasági minisztérium stratégiai tervezéssel való kiegészítését. A posztra az egyik jelöltje Nagy Sándor. Egyben jelezte: a kormányzati-törvényelőkészítő munka jobb összehangolását is miniszterre kívánja bízni. A poszt várományosa Kiss Elemér, a Miniszterelnöki Hivatal államtitkára. A médiaügyek koordinálását, a parlamenti pártokkal és a civil szervezetekkel való állandó párbeszéd fenntartását – álláspontja szerint – ugyancsak tárca nélküli miniszterre kellene bízni. Jelöltje Jánosi György. (*MTI*)

1995. augusztus 21.

A KET ülését követően az MSZP és az SZDSZ vezetői nem kívántak nyilatkozni a tanácskozás részleteiről. Pető Iván ismételt hangsúlyozta, hogy pártja továbbra sem tartja indokoltnak azt, hogy a kormányzati munkában előforduló zavarokat a kormány kibővítésével kellene kiküszöbölni. Az SZDSZ nem tartja kívánatosnak, hogy két központja legyen a gazdasági döntéshozatal rendszerének. Leszögezte: nem egyeznek bele az alkotmány módosításába sem. Horn Gyula az MSZP elnökségi ülésén úgy vélte, hogy a koalíciós megállapodás nem dogma. (*MTI*)

1995. augusztus 23.

„Ha a miniszterelnök változtatni akar a jelenlegi helyzeten, akkor felmenthet és kinevezhet minisztereket, valamint átalakíthatja a kormányzati struktúrát, és az SZDSZ nem akadályozhatja s nem korlátozhatja Horn Gyulát alkotmányos jogai gyakorlásában – nyilatkozta Csintalan Sándor. (*Népszabadság*)

1995. augusztus 23.

Az SZDSZ ügyvivő testülete arra a határozott álláspontra helyezkedett, hogy ha a Horn-kormány tervezett átalakításakor egyoldalú lépésekre szánja el magát, akkor tudatosan felrúgja a két párt együttműködésére kötött koalíciós megállapodást. A szerződés szerint új miniszterek kinevezésekor vagy új kormányzati tisztségek bevezetésekor egyeztetési, illetve vétőjoga van az SZDSZ-nek. A párt kezdeményezi: a szabaddemokraták és az MSZP vezetői üljenek össze a közeljövőben és vitassák meg a kormány átalakítása kapcsán felmerült, egyre súlyosbodó nézetkülönbségeket. (*Népszabadság*)

1995. augusztus 25.

Pető Iván, az SZDSZ elnöke hivatalos levélben is figyelmeztette az MSZP-t: amennyiben kormányátalakításra kerül sor, pártja kilép a koalícióból. (*Magyar Nemzet*)

1995. augusztus 30.

Ultimátumnak tartja a kormányfő kedd reggeli nyilatkozatát Pető Iván. Úgy véli, Horn Gyula azt mondta, hogy a szabaddemokraták vagy elfogadják a kormánybővítés tervét, vagy kilépnek a koalícióból. (*Népszava*)

1995. augusztus 30.

Mind az MSZP, mind az SZDSZ felkészül arra, hogy szétváljék a kormánykoalíció. Bár ma még összeül az MSZP és az SZDSZ küldöttsége, hogy a delegációk tisztázzák a koalíciós együttműködés eddigi legélesebb nézeteltéréseit. A kormány kibővítése és Nagy Sándor miniszteri kinevezése körül kiobbant ellentétek minden korábbinál komolyabban fenyegetnek a koalíció felbomlásával. (*Magyar Hírlap*)

1995. augusztus 31.

Az MSZP és az SZDSZ tárgyalódelegációi tegnap megkezdtek megbeszéléseiket a koalíciós nézeteltérések feloldására. A tanácskozáson az SZDSZ hétpontos javaslatot terjesztett elő. Erről a felek tovább egyeztetnek – közölték az MSZP képviselői, de egyelőre nem minősítették a javaslatokat. Lapunk értesülése szerint Göncz Árpád államfő a tárgyalás előtt informálisan tárgyalt a koalíciós pártok egyes vezetőivel, s kifejezte reményét, hogy a felek képesek lesznek megegyezni. (*Magyar Hírlap*)

1995. szeptember 4.

Még nem dől el semmi a kormányzat átalakításáról folyó koalíciós vitában a KET vasárnap, rendkívüli ülésén. A megbeszélés feszült hangulatban folyt. Értesülésünk szerint Horn Gyula miniszterelnök még mai, parlamenti beszéde előtt szeretett volna pontot tenni a kormány kibővítése kapcsán kialakult koalíciós vita végére. A kormányfő számára az jelentene volna a kompromisszumot, ha a Miniszterelnöki Hivatal Kiss Elemér miniszteri rangban irányítaná, s Dunai Imre vezetésével Gazdasági Minisztériummá alakulna az IKM. E variációban már nem jutna kormányzati tisztségre Nagy Sándornak. Az

SZDSZ azonban nem a kormány kibővítéséről, hanem a koalíciós együttműködés jövőjéről kívánt tárgyalni. Ma mindkét párt frakciója beszámolókat hallgat meg a tárgyalásokról. Információink szerint Vitányi Iván, az MSZP választmányának elnöke és Dornbach Alajos, az SZDSZ országos tanácsának elnöke kezdeményezni fogja a két testület mielőbbi együttes ülését. (*Népszabadság*)

1995. szeptember 5.

A parlament őszi ülészakának első napján, napirend előtti beszédében értékelte az ország és külön a koalíció helyzetét Horn Gyula. „Pártelnökként, miniszterelnökként, tudatosan vállaltam ezt a vitát” – jelentette ki. A koalíciós partner SZDSZ nevében válaszoló Pető Iván a koalíció felbomlásának lehetőségét sem zárta ki. (*Népszabadság*)

1995. szeptember 6.

Az MSZP és az SZDSZ lezártnak tekinti a koalíciós vitát – jelentette ki egybehangzóan Horn Gyula és Pető Iván a KET keddi ülését követő sajtótájékoztatón. A csaknem másfél órás találkozó után a miniszterelnök elmondta: mind a két párt egyben kívánja tartani a koalíciót a kormányzat zavartalan működése és az ország érdekében. Megállapodtak abban, hogy a vita lezárása után elkezdődik a koalíciós egyeztetés a kormány 14 hónapos működésének tapasztalatairól. Az MSZP és az SZDSZ két munkacsoportot hoz létre. Az első az eddigi tapasztalatok alapján rögzíti az együttműködés normáit. A második testület megvizsgálja a tavaly nyári megállapodás első és második részét, esetleg javaslatot tesz annak korszerűsítésére. (*Népszabadság*)

A válság háttere

Ami az SZDSZ-t illeti, látható: egészen a kormány lényegi átalakítását érintő mostani válságig meglehetősen puhán viselkedett. Azaz minden egyes vitás esetben megpróbálta érvényesíteni a koalíciós szerződésben rögzített jogosítványokat, majd néhány „utolsó figyelmeztetés” közreadása után kompromisszumot kötött, illetve visszakozott. Mi lehet az oka annak, hogy most viszont egyértelműen „bekeményített”, s akár a koalíció felmondását is vállalta volna, ha nem jön létre megegyezés?

Úgy vélem, hogy augusztus végére az SZDSZ politikai, szakmai és morális értelemben is kényszerpályára került. A közös kormányzás 14 hónapja alatt megpróbált következetes, elvi politizálást képviselni, ám az újra meg újra beleütközött a kormányfő konzultációt kerülő, az egyeztetési kényszer

alól felmentést kereső, improvizatív politikájába. Megfigyelők szerint az SZDSZ-nek Békesi lemondásakor lett volna az utolsó esélye rá, hogy politikai és morális arcvesztés nélkül kilépjen a koalícióból. Mivel ezt az ország érdekeire hivatkozva – s nyilván jól felfogott hatalmi megfontolásból is – nem tették meg, már nem tehetek mást, mint futottak a pénzük után.

Ráadásul a márciusi fordulattal úgy tűnt: érdemes is volt vállalniuk az addigi „megpróbáltatásokat”, hiszen a Bokros-Surányi duó színrelépésével valóságos gazdaságpolitikai váltásra került sor: megkezdődött – ráadásul a Békesi által tervezettnél jóval radikálisabb formában – a válságkezelés, a költségvetési hiány visszaszorítása, az államháztartási reformok megalapozása. Ezek a törekvések egybeestek az SZDSZ által is kívánatosnak tartott fordulattal. Ugyanakkor sajátos „róka fogta csuka”

állapotba kerültek. Deklarálták, hogy fő vonalaiban egyetértenek a Bokros-csomaggal és az ebből következő többlépcsős stabilizációs politikával még akkor is, ha minden részletét – főként az ajánlott technikákat – szakmai és politikai alapon vitatják. „Fegyelmezett bolsevik” módjára megszavazták a stabilizációs csomag minden részletét, még az annyit vitatott „honoráriummegadóztatás” passzusát is. Ez a lépés azonban óriási visszatetszést váltott ki a liberális párt belső köreiből, s még inkább a tágabban értelmezett értelmiségi szavazóbázisban. Pető hiába érvelt azzal, hogy ne „privilegiumok megtartásáért” voksoljanak rájuk, hanem elvi alapokon, erre az üzenetre – mint mondani szokás – a nagyközönség nem volt vevő. Különösen nehezen védhetővé vált ez az álláspont azután, hogy az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek nyilvánította a Bokros-csomag több – köztük az inkriminált honorárium-ügy – részletét. Paradox volt látni, ahogy az alkotmányosság és az emberi szabadságjogok felkent pápai jogi-gazdasági és morális érveket igyekeztek találni annak indoklására, hogy miért terpeszkedett túl hatáskörén az Alkotmánybíróság, s ezzel utólag is felmentést találni az SZDSZ állásfoglalására. (Úgy vélem, hogy a szellemi tevékenységek kedvezményezettségének elvi kérdésében a Bokros-csomagnak s ebben az értelemben a szabaddemokratáknak is igazuk van. Ám az ajánlott technika hibás volt. Nem csupán azért, ami az alkotmánybírósi döntésben is megfogalmazódott, hanem alapvetően azért, mert meghagyta a kiskapukat a szellemi élet kiválóságainak a szabályok alóli kibúvára, ugyanakkor – ha bevezetik – lehetlenné tette volna a kultúra robotosainak, a népművelőknek, könyvtárosoknak, a kultúrházak alkalmazottainak helyzetét, közvetve az egész kulturális intézményhálózatét. Ezt tárta fel a parlamenti vita során Vitányi Iván, s tett módosító javaslatot, amit az SZDSZ a Bokros-csomag „fellazításaként” értékelte.)

A szabaddemokraták – tapasztalataim szerint – okultak az ügy tanulságaiból. Ez világlik ki azokból a markáns megfogalmazásokból, amelyek a 96-os költségvetés vitája során kerültek nyilvánosságra 1995 nyarán, illetve amelyek napjainkban az önkormányzatok finanszírozási kérdéseivel kapcsolatban elhangzanak. Pető egyértelművé tette: az államháztartási reformfolyamat felgyorsításában érdekelték, mivel csak ez tud tartós változásokat generálni. A prompt hiányfaragás csupán a restriktív hatásokat erősíti. Mivel a gazdaságban látható némi egészséges növekedés és az egyensúlyi helyzetben is tapasztalható javulás, 96-ban a „fenntartható növekedés” jegyében a PM által javasolt államháztartási hiány mértékénél nagyobb deficitet is el tudnak fogadni. Szakmailag ez azért indokolt, mert ha valóban beindulnak a szociális ellátó rendszereket érintő reformok, azok eleinte elkerülhetetlenül növelik a hiányt. Politikailag azért, mert így valamelyest tompítani lehet a reformok életszínvonal-csökkentő hatásán. Ez utóbbi álláspontot a gazdaságpolitikai kérdésekben meglehetősen megosztott szocialista frakció úgy értékelte: az SZDSZ nem vállalja az átalakulás népszerűtlen lépéseit, és – Szekeres Imre megfogalmazásában – „megpróbálják balról előzni a szocialistákat”. (Ami természetesen nem fedi a valóságot, hiszen szakmai érvekkel lehet bizonyítani, hogy az SZDSZ javaslatai megalapozottak és indokoltak.) A szabaddemokraták bírálata különösen feldühítette a miniszterelnököt. Horn feltehetően úgy érezte: nem elég, hogy legjobb meggyőződése ellenére „hagyja”, hogy dominánssá váljék a „népnyúzó” stabilizáció, éppen akkor farol ki a kormányprogram mögül a koalíciós partner, amikor pont azt próbálja megvalósítani, amit korábban az SZDSZ mindig is számon kért rajta. Ez Horn értelmezésében több mint áruulás, ráadásul jelentős támadási felületet is nyit az alkalmazott kormányzati terápia ellen az egyébként is lázadó szocialista frakcióban.

Ilyenkor szokás – normál koalíciós viszonyok közepette – egyeztetni. Ebben az esetben még az is kiderülhetett volna, hogy az SZDSZ nem mond mást, mint Bokros. Legfeljebb azt szorgalmazza, amit a legkülönbözőbb szakmai tömörülések és az érdekképviseltek is állítanak: szabja meg a PM a reformok irányát, de hagyja meg a hozzáértőknek az önállóságot a részletek és a technikák megválasztásában és kidolgozásában. Ám a konzultáció, a párbeszéd szóba sem jött. Helyette Horn naponta „kitalált” jobbnál jobb szakmai javaslatokat, majd – a sajtó útján – üzenetnyi kezdett az SZDSZ-nek kormányátalakítási elképzeléseiről. A miniszterelnök-helyettesi (majd államminiszteri) poszt létrehozása, új kormányzati posztok kreálása, Nagy Sándor és Jánosi György „beemelése” a kormányba egyértelműen a kisebbik koalíciós partner negligálását, a koalíciós játékszabályok egyoldalú – s minden eddiginél durvább – áthágását jelezte. Amit még tetézt, hogy Horn a koalíciós partner megkerülésével – pontosabban kihagyásával – tárgyalt az ellenzéki pártokkal.

Mindezek alapján a szabaddemokraták okkal jutottak arra a következtetésre: a gazdasági és szakmai alapon indokolatlan kormányátalakítás a megkezdett stabilizációs program fellazítására – lásd két gazdasági centruma van a kormánynak –, az MSZP-n belüli ellentétek kormányzati feloldására s az ő kiszorításukra irányul. A Horn-féle javaslatok éppen ezért felérnek egy „hadüzenet nélküli háborúval”.

Ez a szituáció minden korábbinál erőteljesebb opposícióba kényszerítette a szabaddemokratákat. Az ütközés olyan erőteljes volt, hogy azt lehetett várni: lesz egy pont, amikor az SZDSZ-nek már nincs tovább hátrálnia. Nem marad más választása, mint hogy felmondja a koalíciót.

Megítélésem szerint Horn Gyula – s a frakció jelentős része – éppen erre játszott. De vajon miért gondolhatta a kormányfő, hogy eljött az ideje az

egyedüli kormányzásnak? Milyen erőátrendeződések történtek a szocialista frakcióban a tavalyi induló helyezhet képest?

Az MSZP-frakció mára a korábbinál is többféle áramlatot és platformot ötvöz magába. A koalíció megkötésének időszakához képest felerősödött a szakszervezeti vonal befolyása: ők formálisan koalíciópártiak, gyakorlatilag azonban szívesebben kormányoznának egyedül (de még inkább a KDNP-vel), s alapvetően más gazdaságpolitikai filozófiát képviselnek, mint a Bokros-csoomag. (Nagy Sándor nyitottnak mutatkozik az ellenzékkel folytatandó párbeszédre: a Lakitelki Népfőiskola rendezvényén a Bokros-csomaggal szemben az MSZOSZ által kidolgozott „ellentervet” a Polgári Szövetség a „keblére ölelte”. Emellett a szakszervezeti vezér harcállásokat épített ki a nemzeti tőke – leginkább a banktőke – soraiban; a szövetséget jelzi például a Postabank és az OTP-részvények 10 százalékanak átadása a társadalombiztosításnak, a pénzügyminiszter megkerülésével. Ugyanakkor Nagy Sándor rendszeresen együtt vacsorál a többi „trónkövetelővel”, így Kovács Pállal, Katona Bélával, Jánosi Györggyel és Máté Lászlóval.) A szakszervezeti csoportosulás előretörését segíti az MSZP baloldali platformja: sajátos tőke- és privatizációellenes érveket felsorakoztatva, ugyanakkor sok – jogos – munkavállalói panaszt is megfogalmazva. (Jellegzetes képviselőjük Filló Pál.)

Két markáns vállalkozói csoport is jelen van a frakcióban. Az egyiküket Máté László és Karl Imre befolyásolja: az ő törekvésük a privatizáció révén a saját üzletmenet, a klientúra erősítése. Törekvéseik számos ponton ütköznek az SZDSZ törekvéseivel: ezért e csoport a deklarációk szintjén támogatja Bokrost és a koalíciót, a gyakorlatban pedig ahol tudja, „fúrja” az együttműködést. A másik vállalkozói csoport vezéralakja Puch László: ő közvetkeztesen koalíciópárti, ám befolyása mérsékeltebb a sokak szerint sajá-

tos „keresztapa” szerepet játszó Máté-éhoz képest. A vállalkozói érdekeket tovább „színezi” a BIT-csoport sajátos érdekérvényesítő képessége, amely nem csupán üzleti pozíciók megszerzésére irányul, hanem hatalmi aspirációik is vannak. Az önkormányzati képviselők jól kijönnek szabaddemokratársaikkal, ám állandó lelkiismeret-furdalásuk van a szociális megszorító intézkedések miatt.

A Horn körül csoportosuló „kemény mag” – például Gál, Csintalan, Baja – ambivalens a koalíció megítélésében: leggyakrabban ők gerjesztik az SZDSZ „túlhatalma” kérdést. (Sok mindent elárul, ahogy Gál a mostani koalíciós válság időszakában viselkedett: a parlament őszi ülészakánát megnyitóját bejelentő sajtótájékoztatón – amikor még semmi sem dőlt el – kijelentette, hogy a koalíció felbomlása esetén a parlamenti bizottságokban is változások lesznek.) Szekeres egyértelműen koalíciópárti; saját jól felfogott érdekében is az, hiszen befolyása a pártban leginkább akkor nőhet, ha a koalíció fennmarad. A kisszámú „liberális csapat” – Vitányi, Békesi, Csehák, Schiffer, Lendvay Ildikó – meglehetősen elszigetelt a frakcióban. Nyíltan koalícióellenes lett a magát keresztényszocialistának valló Hegyi Gyula és a korábban a „népiesek” táborát erősítő Bihar Mihály és Horn iránti feltétlen lojalitásától fűtve Suchman Tamás. (Az egyértelműen koalíciópártiak részarányát jól mutatja, hogy az ezel kapcsolatos vitán körülbelül a frakció egyharmada bírálta Hornt, s érvelt a kompromisszumos tárgyalások mellett.)

A legutóbbi koalíciós viszály kirobbanásakor a közhangulat a szocialisták körében nagyjából így volt megfogalmazható: mi nem fogjuk felmondani a koalíciót, de ha netalántán olyan helyzet alakulna ki, hogy az SZDSZ kilépne, akkor krokodilkönnyeket hullatva el tudnánk magyarázni választóinknak és szimpatizánsainknak, hogy mi mindent megtettünk az együttműködésért, ez bizony nem rajtunk múlt...

Megítélésem szerint – a szeptember eleji állapotok szerint – Horn eltaktikázta magát. Javasatai, merev álláspontja, a kormány átalakításával kapcsolatos napi rögtönzései nem csupán az SZDSZ ellenérveinek erejét növelték, de saját pártján belül is felerősítették a különböző előjelű „mozgolódásokat”. A társadalom odafigyelő része pedig – ezt egyértelműen jelzik a közvélemény-kutatások – szembe fordult a pártelnökkel. A polgárok többsége pótcselekvésnek, belső hatalmi harcnak tartotta a vitát, s úgy vélte, hogy az adófizetők pénzéből ne a miniszteri posztokat gyarapítsák, hanem lehetőségük és tehetségük szerint oldják meg az ország gazdasági-szociális problémáit. A koalíciós válság tetőzésekor készített Medián-kutatás például azt mutatta: a megkérdezettek 51 százaléka ellenzi a koalíció felbomlását, és ha ez mégis bekövetkezne, akkor 40 százaléka az MSZP-t hibáztatná ezért (csupán 4 százalék vélte úgy, hogy a koalíció az SZDSZ hibájából bomlana fel). Figyelemreméltó az is, hogy a konfliktus látszólagos lezárulása után a Szonda Ipsos gyorsfelmérése szerint a koalíció mellett nyíltan kiálló szocialista politikusok közül Csehák népszerűségi indexe 8 százalékkal, Békesié 6 százalékkal megugrott. Ugyancsak 6 százalékkal nőtt a „mérleg nyelve” szerepében tetszelgő Nagy Sándor népszerűsége, viszont 2–2 százalékkal csökkent Gál Zoltáné és Horn Gyuláé. (Pető Iván és Bokros Lajos népszerűsége ugyancsak 2–2 százalékkal nőtt.) Am ennél is elgondolkodtatóbb, hogy a Szonda Ipsos szeptember eleji pártrangsorában először fordult elő, hogy a Kisgazdapártot választók aránya megelőzte az MSZP-t. (Ha most lennének a választások, akkor a kire szavazna kérdésre a megkérdezettek 24 százaléka az FKGP-t, 23 százaléka az MSZP-t, 14 százaléka az SZDSZ-t, 12 százaléka a Fideszt, 10 százaléka az MDF-et, 8 százaléka a KDNP-t választaná.)

Ellentmondásos volt a közvélemény befolyásolása szempontjából nem elha-

nyagolható politológusok, szociológusok, közírók állásfoglalása. A megszólaló „független értelmiség” jelentős része azt mondta: inkább most szakadjon a koalíció, mintsem együtt maradvan tovább kenődjenek a viták, s még kevésbé derüljön ki, ki kicsoda valójában. A társadalomnak nincs újabb három éve totojázásra. Mások Horn távozását követelték, illetve azt elemezték, hogy az egész válság az ő improvizatív, kapkodó, elbizonytalanodó magatartásának a következménye. Érdekes lehet két „messziről jött ember” állásfoglalása. Heller Ágnes amellett érvelt, hogy jobb, ha felbomlik a koalíció, mert az egyedül kormányzó szocialistáktól az állampolgárok – paradox módon – jobban elfogadják a megszorító intézkedéseket, mint ha egy alapvetően liberális szellemű párt szorgalmazza azokat. Szelényi Iván – más megközelítésből ugyan – szintén úgy nyilatkozott: most kell szétválnia a koalíciónak, mert Horn személye miatt nincs mód az együttmaradásra. Aztán az 1998-as választásokon úgyszólván újra a két párt – személyi tehermentés nélkül –, hiszen „egymásra vannak ítélve”. Azt is hozzátette: a szocialisták valószínűleg elmentek a radikális reformokhoz addig a pontig, ami az emberek számára még elviselhető. Most egy kicsit vissza kell lépni, nehogy felboruljon a társadalmi béke, s később mindent előlről kelljen kezdeni.

Elgondolkoztatóak voltak az ellenzéki pártok reakciói. Leszámítva a szokásos „Torgyánizmusokat” – amelyekhez a parlamenti vita során például a Fidesz is társult – az MDF és a KDNP mérsékeltebb hangokat ütött meg. Igaz, Giczy György elég árulkodóan nyilatkozott: ha a koalíció felbomlik, akkor az MSZP abban lesz érdekelt, hogy jobban támaszkodjék az ellenzéki pártok véleményére, többet konzultáljon velük – vagyis az SZDSZ kiválása „megemeli” a többi ellenzéki párt súlyát. Szabó Iván, az MDF frakcióvezetője viszont arra figyelmeztetett: a polgári szövetség pártjai ma még nem

elég erősek ahhoz, hogy átvegyék a kormányzást. Emiatt jobb lenne, ha most még nem borulna az MSZP–SZDSZ koalíció. Nem dramaturgiai fogásként említem meg itt a már-már pártellenzéknek számító Vitányi Iván állásfoglalását. Vitányi a krízis során szokásától eltérően több interjút adott, s ezekben egyértelművé tette: kalandorpolitikának tekinti azokat a szocialista törekvéseket, amelyek a koalíció felbontásának gondolatával játszanak. Érvelése szerint ha az MSZP egyedül kormányozna, akkor a gazdasági nehézségek, a kiéleződő szociális feszültségek és az ellenzék támadásának súlya alatt egy éven belül összeroppanna. Ki kellene írni az idő előtti választásokat, amely könnyen a populista pártok malmára hajthatná a vizet.

A krízis napjaiban – miközben az egyeztető, illetve jószolgálati bizottságok tárgyaltak – lázas viták folytak az MSZP különböző testületeiben és a pártközvéleményben is. Voltak, akik tudni vélték, hogy ha Horn szakadásra viszi a vitát az SZDSZ-szel, akkor „puccs” lesz ellene. Több vitairat és levél kerengett a napilapok között, amelyekben a párttagok nem kimondottan hízelgő kérdéseket tettek fel a pártelnök-kormányfőnek arról, hogy miről is szól voltaképpen a mostani válság. A személyes kudarcáról? Az utódlása körüli harcról? A gazdaságpolitikai vonalvezetéstől való eltántorodásáról? Mások azt firtatták: ki hatalmazta fel Hornt, hogy egyoldalúan felmondja a koalíciót? A választmányon belül sokan bíralták Horn merev álláspontját és stílusát. A frakció jelentős vita után – nem megkérdőjelezve a kormányfő kormányátalakítási törekvéseit – a koalíció együttmaradása mellett voksolt. A döntő KET-ülés előtt pedig a pártelnökség úgy határozott: Hornnak a koalíció egyben tartására van felhatalmazása.

A válság mostani szakasza lezárult. Hogy mit takar a kompromisszum – egyáltalában: van-e kompromisszum –, arra érdemben a két munkabizott-

ság javaslatainak megismerése után lehet választ adni. Egy bizonyos: a koalíciós purparlé – a jelenlegi fázisban – a miniszterelnök vereségével zárult.

Kételyek és kérdések

Mint már utaltam rá, álláspontom szerint a kormány átalakítása körüli huzavona csupán a felszín. A krízis mélyében a kormányzati tevékenységgel való elégedetlenség, a gazdaságpolitika vállalhatósága és a pártelnök-kormányfő személyes alkalmassága körüli (lezáratlan) viták húzódnak. A kérdések-kételyek sorolását e legutóbbival kezdem. A koalíciós viszályt követően általánossá vált az a vélekedés, hogy Horn tekintélye a közvélemény szemében megrendült, s meggyengültek pozíciói az MSZP-n belül is. A vitriolos tollú kritikus Lengyel László egy még „szamizdatban” keringő cikkében fejtette ki álláspontját: a Kádár-korszak analógiájára a „Horn-korszak végétől” értekezett. S valóban, van némi hasonlóság. Hiszen a különböző testületek szemtől szembe azt mondják: veled vagyunk, Gyula. Ám közben a folyosói beszélgetések már arról szólnak: ki is jöhet helyette?! Van, aki egészségi állapota miatt aggódik, mások a vezetési stílusát tartják „meghaladottnak”. Megint másik úgy vélik: ismétlődő elbizonytalanodásai túlzottan nagy kockázatot visznek a kormányzati munkába. És akadnak persze, akik úgy vélik: Horn megtette kötelességét, Horn mehet.

Feltételezhető, hogy a realpolitikus Horn számára nem ismeretlenek ezek a felvetések-tapogatózások. Igen sokan csupán ügyes taktikázást – a nagy rivális közömbösítésének szándékát – vélték felfedezni abban a törekvésben, hogy a mostani kormányátalakítás ürügyén be kívánta vonni – méghozzá stratégiai befolyással – Nagy Sándort a kormányba. Én ezt alapvetően más-ként látom.

Egy évvel ezelőtt a Mozgó Világ hasábjain a társadalmi-gazdasági megál-

lapodás megköthetlenségének okairól meditáltam, s azt találtam írni, hogy a szocialisták belső hatalmi s egyben ideológiai, értékválasztási harca még nem dőlt el. Nem lehet tudni, hogy ki ül a „trójai falóban”: Békesi, Horn vagy Nagy Sándor. Azóta Békesit „kilőtték”, így a kör tovább szűkíthető. Egy szellemes megfogalmazás szerint Hornról tudni: balrabb áll önmagától. Nagyról pedig sejteni lehet: jobbrabb áll attól, mint amilyen figurát szakszervezeti vezetőként megformáz. Horn állandóan viaskodik a „könyörtelen restriktív végigverő kormányfő” és a szocialista értékeket képviselő pártelnök – valóban sok tekintetben egymást kizáró – szerepeivel. Nagy Sándor viszont nem csupán képzett makroökonóm, hanem szakszervezeti alkudozásokban edződött, nagyon dörzsölt kompromisszumkész politikus. Láthatóan voltak és vannak szakszervezeteken túli vezetői ambíciói is. Amikor arról volt szó, hogy meg kell kötni a „nagy megegyezést”, máris felkészült rá, hogy sikerrel játssza el a mai kor Peyerjének szerepét. Miután látta, hogy ehhez momentán nincs Bethlen-kaliberű partner, úgy vélhette: miért ne lenne akkor ő a mai Bethlen? (Bár minden történelmi analógia sántít, mégis nehezen tagadható: van némi hasonlóság a 30-as évek válságkezelése, a bethleni konszolidáció, s a mai gazdasági situáció között. Igaz, a mostani helyzetben még féloldalas a konszolidációs kormányprogram. Egyebek között azért is, mert nincs konkrét ajánlat, hogy mire is vállaljanak önkorlátozást a munkaadók és a munkavállalók képviselői. Nekem volna tippem: például az államháztartási reform végigvitelére. De ehhez pontosan kidolgozott szakmai programra volna szükség, amellyel – fájdalom – a koalíciós kormány nem rendelkezik.)

De visszatérek Nagyra. Az MSZOSZ vezére a mostani koalíciós vitában „adász” volt. Még mielőtt „ütésre” került volna a sor, visszalépett. Azt nyilatkozta, hogy nem vállal kormányzati szerepet. Ezzel azt is érzékeltette, hogy nem

venné a szívére, ha személye miatt szakadna szét a szocialista-liberális koalíció. Ez a magatartás vélhetően kama-tozni fog, tovább növelve Nagy Sándor esélyét például a pártelnöki poszt elnyerésére. (Ugyanis még azok is, akik ódzkodnak Nagytól, elismerik: jelenleg nincs más potenciális vetélytársa Horn-nak.) Kérdés, valóban versenytársnak tekinti-e Horn az MSZOSZ vezérét. Avagy az MSZP és az MSZOSZ szociáldemokrata platformja közötti 1993-as szövetség nem egy „eleve való szövetség” volt-e. Nem rejlett-e benne már akkor annak lehetősége, hogy a mai pártelnök olyan embernek adja át a stafétabotot, aki – mint ő maga – „egyforma távolságot tart” a liberálisokkal és a nemzetiekkel?

Szeretném, ha ez a kettősség itt és most nem lenne félreérthető. Azt feltételezem, hogy Nagy Sándor „egyenlő távolságtartását” nem ideológiai elkötelezettsége, nem is nép-nemzeti, avagy keresztényszocialista vonzalmai, hanem leginkább a szabaddemokratákkal való zsigeri (és kölcsönös) ellenszenvé motiválja. Ha az ellenszenv oldódna, Nagy Sándor szememben és nélkül „eladná” a társadalomnak a stabilizációs programot. Feltehetően ügyesebb és találékonnyabb lenne ebben a politikai PR-tevékenységben, mint bárki más a jelenlegi politikai porondon. Ugyanis Nagy Sándor nagyon is tisztában van vele: szükség van a stabilizációra. (Úgy érzek: erőteljesebb ebbéli meggyőződése, mint a némiképpen sodródó Horn Gyuláé.) Ugyanakkor azzal is tisztában van – amit Horn csupán érzelmileg él át –, hogy egy magát baloldalinak tartó párt nem mondhat le a bérből és fizetésből élők, a munkanélküliek, a leszakadó társadalmi csoportok érdekeinek védelméről. De tudja: a jelenlegi válságos időkben kompromisszumot kell kötni, hiszen a korábbi szociális védőrendszer nem működtethető, az új kialakításához pedig időre és pénzre van szükség. No meg rengeteg társadalmi türelemre. Nagy Sándor tehát valóban más gazdaságpolitikai filozófiát képvisel, mint a

kormány: a puhább, fokozatosabb átalakulás híve. De ez nem zárja ki azt, hogy – ha döntési helyzetbe kerülne – együttműködjön a „stabilizálókkal”.

Nagy Sándor kettős énje jellegzetesen mutatja azt az identitászavart, amellyel – megfigyelésem szerint – a szocialisták többsége vívódik, s ami úgy is megfogalmazható: mi a baloldal helye-szerepe a piaci átalakulásban, s hogyan kell és lehet együttműködni a szakszervezetekkel. Jelesül: össze lehet egyeztetni a „kapitalizmus alapjainak lerakását” a szociális lelkiismerettel. Elfogadták Békesi javaslatát a válságkezelésre, mert érzékelték, hogy nagy a baj. De nem hittek benne, nem vált – valószínűleg nem is válhatott – belülről vállalt programmá. Az ezzel kapcsolatos kételyek és belső viták elsodorták a pénzügyminisztert, s helyébe egy sokkal keményebb, kíméletlenebb, s szakmailag többet improvizáló pénzügyminiszter lépett. Ezt a programot is elfogadták, de empátiáról szó sem lehet.

Mi lehet a folytatás? Az SZDSZ következetes, saját értékeihez hű – ebben az értelemben: ideologikus – politikálást folytat. A nagyobb koalíciós partner pedig tudomásul veszi, hogy rendbe kell tenni a gazdaságot, de nincs meggyőzve az alkalmazott módszerekről. Ha ez így megy tovább, akkor vagy elkerülhetetlen a szakítás, vagy az MSZP „rátalál” a modern szociáldemokrata megoldásra. Ez pedig valószínűleg a MÉRTÉK eltalálásán áll vagy bukik. Annak mértékén, ahogyan a gazdaság átalakításának módszerei összehétközhetők a balközép párt szociális lelkiismeretével. Ez lenne a liberális programhoz képest az a plusz, ami szociáldemokrata programmá alakíthatja a mai, kényszer szülte gazdaságpolitikát.

Ezt a mértéket azonban nagyon nehéz eltalálni. Ezért is állítom, hogy a koalíciós válság nem az SZDSZ és az MSZP között, hanem valójában az MSZP különböző irányzatai között alakult ki. S erre a feladványra nincs kész megoldás.